

The third-party awareness due to the legal announcement as a legal fiction from the perspective of the Iranian and French commercial law

Ehsan Lotfi*¹

1. Assistant professor, department of law, Faculty of Humanities, Imam Reza university, Mashhad, Iran.

*. **Corresponding Author:** Email: ehsan.lotfi@imamreza.ac.ir

A B S T R A C T

In Iranian commercial law, there are a lot of cases in which the registration and legal announcement publication is forced by law as a necessary legal process. The most important effect of such a compulsion is that the third-party is assumed to be informed about it, so that the legislator can guarantee the trading strength and legal order on the basis of that fiction. This legal fiction could be considered as one of the main and direct effects of commercial registration and announcement, and it is applied when, on one hand, the announcement is lawful, and on the other hand, the announcement is made by a legal means such as the official journal or any other way that is specified by law. In such circumstances, even if third parties are not aware, such a claim will not be accepted

Publisher:

Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:

Original Research

DOI:

10.48300/JLR.2021.132618

Received:

19 May 2020

Accepted:

30 May 2020

Published:

6 September 2021

S.D.I.L.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

in the courts. In other words, this fiction poses a serious challenge to third-party good faith in cases where the announcement has been made.

Keywords: Legal fiction, trade, announcement, third-party awareness.

Excerpted from the doctoral dissertation entitled “Set of special rules governing business obligations”, University of Tehran - Faculty of Law and Political Science.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Ehsan Lotfi: Conceptualization, Methodology, Validation, analysis, Investigation, Resources ,Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Supervision, Project administration.

Competing interests: The author declare that they have no competing interests.

Citation:

Lotfi, Ehsan “The third-party awareness due to the legal announcement as a legal fiction from the perspective of the Iranian and French commercial law” *Journal of Legal Research* 20, no. 46 (Sep 6, 2021): 191-204.

فرض قانونی اطلاع ثالث پس از اعلان از منظر حقوق تجارت ایران و فرانسه

احسان لطفی*

۱. استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع)، مشهد، ایران.
*: نویسنده مسئول: Email: ehsan.lotfi@imamreza.ac.ir

چکیده:

در حقوق تجارت ایران، موارد متعددی را می‌توان یافت که قانونگذار تشریفات ثبت و اعلان را به‌عنوان فرایندی ضروری و آمره در روابط تجاری و شرکت‌ها مقرر داشته است. مهم‌ترین اثر چنین اجباری آن است که اطلاع ثالث نسبت به آن امر در این موارد مفروض انگاشته می‌شود تا قانونگذار بتواند بر مبنای این فرض استحکام معاملات و نظم حقوقی موردنظر خود را اعمال و تضمین نماید. فرض قانونی مذکور زمانی جریان می‌یابد که از یک‌سو، اعلان بنا بر تجویز قانون صورت گرفته باشد و از دیگر سو، با وسیله قانونی همچون روزنامه رسمی یا هر طریق دیگر که در قانون مشخص شده است، انجام پذیرد. در چنین شرایطی حتی در صورت عدم اطلاع واقعی ثالث نیز، چنین ادعایی در محاکم موردپذیرش قرار نخواهد گرفت. به‌عبارت‌دیگر این فرض، حسن نیت ثالث را

نوع مقاله:
پژوهشی

DOI:

10.48300/JLR.2021.132618

تاریخ دریافت:
۳۰ اردیبهشت ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش:
۲۰ شهریور ۱۳۹۹

تاریخ انتشار:
۱۵ شهریور ۱۴۰۰

پژوهشکده حقوق

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز 4.0 Creative Commons Attribution Non-Commercial License منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

در مواردی که اعلان تحقق یافته است با چالش جدی مواجه می‌سازد.

کلیدواژه‌ها:

فرض قانونی، تجارت، اعلان، اطلاع ثالث.

بر گرفته از پایان نامه دکتری با عنوان «مجموعه قواعد ویژه حاکم بر تعهدات تجاری»، دانشگاه تهران - دانشکده حقوق و علوم سیاسی

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

احسان لطفی: مفهومی سازی، روش شناسی، اعتبار سنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، نظارت، مدیریت پروژه.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

لطفی، احسان، «فرض قانونی اطلاع ثالث پس از اعلان از منظر حقوق تجارت ایران و فرانسه». مجله پژوهش‌های حقوقی ۲۰، ش. ۴۶ (۱۵ شهریور ۱۴۰۰): ۱۹۱-۲۰۴.

مقدمه

امروزه، روابط تجاری و اقتصادی به وجودآورنده نظامی است که هرچند داعیه آزادی فردی دارد لیکن نتوانسته است منکر این واقعیت باشد که حفظ نظم موردنظر در سایه آزادی مطلق امکان پذیر نیست. از این نقطه نظر، استمرار روابط تجاری و گردش سالم چرخه اقتصاد مستلزم آن است که گاه حقوق و اختیارات شخص فدای ملاحظات و مصالح نوعی و جمعی شود. فرض اطلاع ثالث پس از اعلان قانونی به عنوان شاهی بر این مدعا، معیاری ثبوتی را مطرح می نماید که مطابق آن پس از اعلان قانونی یک موضوع، اشخاص ثالث نسبت به آن آگاه فرض می شوند و طبعاً امکان اثبات خلاف برای آنان وجود نخواهد داشت. بدین ترتیب که هرچند فی الواقع اطلاع اشخاص قابل فرض نبوده و مستلزم آگاهی واقعی آنها از حقیقت امور است لیکن گاه از نظر قانونگذار ضرورت استحکام معاملات ایجاب می کند که شخص ثالث پس از اعلان یک موضوع از طرق قانونی، نسبت به آن موضوع مطلع فرض شده و حتی خلاف چنین فرضی نیز قابلیت استماع نداشته باشد. از مصادیق این وضعیت می توان به ماده ۲ قانون مدنی اشاره کرد که به موجب آن کلیه مردم ایران پس گذشت ۱۵ روز از انتشار قوانین، آگاه به قانون فرض می شوند. این مقرر از آنجا ناشی می شود که اگر اجرای قانون در مقابل هرکسی منوط به اطلاع واقعی وی باشد همیشه توجیه و بهانه‌ای برای عدم اجرای قوانین وجود خواهد داشت و این وضعیت نظم حقوقی حاکم بر جامعه را با چالش مواجه خواهد نمود.^۱ از این رو، فرض شده است که اگر قانون در روزنامه رسمی منتشر شود و پانزده روز از مدت آن بگذرد، همه آگاه به قانون فرض می شوند.

مصادیق این وضعیت در مقررات راجع به تجارت در ایران قابل توجه است به گونه‌ای که در این مقاله سعی می شود که از لابه‌لای این مصادیق متعدد، قاعده‌ای ویژه استخراج و ماهیت و شرایط اعمال آن تبیین گردد.

۱- مفهوم‌شناسی

اعلان در لغت به معنای آشکار کردن و آگاهی است. همچنین در لغت‌نامه دهخدا در ذیل واژه اعلان آمده است «هر مطلب مهمی که جهت اشتهار و اطلاع عموم مردم بر پارچه‌های کاغذ نوشته و در گذرگاه‌های عامه بچسبانند و یا در روزنامه‌ها بنویسند.»^۲ بحث اعلان در حقوق تجارت بسیار رایج و کاربردی است. ثبت و اعلان اسم تجاری، اعلان و اخواست اسناد تجاری، اعلان ورشکستگی و اعلان عزل قائم‌مقام تجاری، ثبت و اعلان تأسیس و انحلال شرکت‌ها، صورت‌جلسات تغییرات شرکت‌ها و مانند آن، از جمله مواردی است که در قانون تجارت به موضوع اعلان اشاره شده است؛ اما «فرض اطلاع ثالث پس از اعلان قانونی» از ضرورت یا رواج اعلان در حقوق تجارت بحث نمی کند بلکه معیاری «ثبوتی» را به دست می دهد که بر اساس آن پس از اعلان قانونی یک موضوع،

۱. کاتوزیان، مقدمه علم حقوق (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۲)، ۱۳۸.
۲. دهخدا، لغت‌نامه دهخدا (تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷)، ذیل مدخل اعلان.

واقعه یا عمل، اشخاص ثالث ذی‌نفع نسبت به آن آگاه و مطلع فرض می‌شوند و امکان انکار اطلاع برای آنان وجود نخواهد داشت.^۳ در این صورت، گفته شده است که عمل یا واقعه اعلان‌شده نسبت به ثالث «قابل استناد»^۴ خواهد بود.^۵

البته باید توجه داشت که بر اساس فرض مذکور، صرفاً اطلاع ثالث نسبت به موضوع اعلان‌شده مفروض انگاشته می‌شود و نه صحت مفاد اعلان؛ بنابراین وقتی که به‌عنوان مثال نام تاجر در دفتر ثبت تجاری ثبت و اعلان می‌گردد، اطلاع ثالث از این امر فرض می‌شود اما این امر مانع از آن نیست که ثالث در برابر شخص ثبت‌نام‌کننده عدم تاجر بودن او و عدم صحت مفاد اعلان را اثبات کند و یا شخص ثبت‌نام‌کننده تاجر نبودن خود را اثبات نماید. همچنین به‌عنوان مثال پس از ثبت و اعلان انحلال می‌توان ثابت کرد که انحلال واقع نشده یا باطل بوده و ثالث هم از بطلان یا عدم وقوع آن اطلاع داشته است و این منافاتی با فرض اطلاع ثالث پس از اعلان ندارد.

این قاعده (اطلاع ثالث پس از اعلان) را به‌عنوان یکی از آثار اصلی و مستقیم ثبت و اعلان تجاری بر شمرده‌اند.^۶ البته عکس این قاعده نیز صادق خواهد بود. توضیح آنکه، در صورت عدم اعلان قانونی، آگاهی ثالث مفروض انگاشته نمی‌شود اما امکان اثبات آن (آگاهی واقعی) برای ذی‌نفع میسر است.^۷ به عبارت دیگر قبل از اعلان قانونی می‌توان از اصل عدم اطلاع ثالث سخن گفت. این وضعیت

۳. عرفانی، حقوق تجارت (تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۹۱)، ۳۳۵.

4. Opposable

۵. قابلیت استناد امر اعلان‌شده در مقابل ثالث (Opposabilité Aux Tiers) مهم‌ترین اثر اعلان دانسته شده است. Dekeuwer-Défosses, *Droit commercial* (Paris: Montchrestien, 1990), 167.

6. De Juglart and Ippolito, *Traite de droit commercial* (Paris: Montchrestien, 1988), 480.

۷. در همین زمینه ماده ۲۱۰ لایحه اصلاحی قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷ قابل توجه است. این ماده اشعار می‌دارد که «انحلال شرکت مادام که به ثبت نرسیده و اعلان نشده باشد نسبت به شخص ثالث بلااثر است.» شاید بتوان از مفهوم مخالف این ماده در استناد به فرض اطلاع ثالث پس از اعلان بهره برد. چراکه اطلاق «ثالث» و عدم تقیید آن به آگاهی یا عدم آگاهی، این برداشت را منطقی می‌سازد که پس از ثبت و اعلان انحلال، این موضوع نسبت به ثالث هرچند که ناآگاه باشد نیز مؤثر و معتبر است و این همان نتیجه‌ای است که فرض اطلاع ثالث پس از اعلان در پی تبیین آن است. به عبارت دیگر دلیل چنین برداشتی از مفهوم مخالف ماده ۲۱۰ همان اطلاع ثالث است که پس از اعلان فرض می‌شود و امکان اثبات خلاف آن را از بین می‌برد.

اما اطلاق منطوق این ماده دلالت بر آن دارد که انحلال تا زمان ثبت و اعلان نسبت به ثالث فاقد اثر است هرچند که آگاهی واقعی ثالث قبل از اعلان اثبات گردد. در این خصوص از یک سو می‌توان چنین استدلال کرد که در صورت عدم ثبت و اعلان بر اساس قواعد عام و مبنای حمایت از شخص ثالث، بایستی قائل به تأثیر اثبات اطلاع و یا عدم اطلاع ثالث بود و لذا شایسته است که در ماده فوق‌الذکر، قید «با حسن نیت» یا «ناآگاه»، پس از «ثالث» در تقدیر گرفته شود؛ اما از سوی دیگر می‌توان چنین استدلال کرد که در چنین مواردی رعایت شکل‌گرایی برای قانونگذار به حدی اهمیت داشته است که عدم رعایت آن، عمل حقوقی را بی‌اثر می‌سازد و در این زمینه اثبات اطلاع ثالث نیز نمی‌تواند در حکم قانونگذار تأثیری داشته باشد.

در همین زمینه در حقوق فرانسه در خصوص انتقال مایه تجاری یا سرقفلی ثبت‌شده مقرر شده است که تا زمان ثبت انتقال، انتقال‌دهنده در برابر ثالث مسئول باقی می‌ماند. (ماده ۶۵ فرمان ۳۰ می ۱۹۸۴). این فرض غیرقابل رد است حتی اگر آگاهی ثالث از انتقال اثبات شود.

← (Jaufret, *Droit commercial* (Paris: L.G.D.J, 1989), 122.)

در راستای اصل عملی «عدم» قابل توجیه است. به‌عنوان مثال در ماده ۳۹۹ قانون تجارت اطلاع ثالث از عزل قائم‌مقام تجارتي در وضعیتی که این موضوع به طریق قانونی ثبت و اعلان نشده است، می‌تواند منشأ اثر باشد.^۸ اما بعد از اعلان قانونی، اثبات عدم‌آگاهی از موضوع اعلان از سوی ثالث پذیرفته شده نخواهد بود.

۲- ماهیت؛ فرض یا قاعده؟

در تفاوت فرض و قاعده مباحث بسیاری ارائه شده است. چنان که گفته شده است، فرض قانونی عبارت است از «فرض کردن چیزی برخلاف واقعیت از سوی قانونگذار».^۹ چنین فرضی علی‌القاعده محتاج تصریح قانونگذار بوده و خلاف آن نیز قابل اثبات نیست. برخلاف فرض قانونی، قاعده به‌طور کلی با واقعیت بیگانه نیست و به‌علاوه، قانون نیز منبع منحصر آن محسوب نمی‌شود. از سوی دیگر اساساً قاعده به‌عنوان یک امر کلی، استثنابردار است اما درعین حال خلاف آن را نمی‌توان اثبات نمود.^{۱۰} با این توضیح روشن می‌شود که موضوع مورد بحث را بهتر می‌توان در ذیل عنوان «فرض» جای داد؛ با این‌همه استفاده از عنوان «قاعده» در بعضی موارد در این مقاله، به‌واسطه تأکید بر جنبه کلیت و عمومیت بوده و تفاوت اساسی این دو را نادیده نمی‌گیرد.

هرچند فرض قانونی عموماً مبتنی بر حکم قانونگذار است، اما به‌نظر می‌رسد که لازم نیست که چنین فرضی همیشه در چهارچوب منطوق یک ماده قانونی مشخص وضع شود بلکه گاه می‌توان

در مورد اخیر صرفاً حمایت از ثالث مبنای حکم قانونگذار نیست (چراکه در این صورت بایستی میان اطلاع و عدم اطلاع ثالث تمییز قائل می‌شد) بلکه لزوم رعایت تشریفات ثبت انتقال (شکل‌گرایی انتقال) بیش از هر چیز برای قانونگذار اهمیت داشته است. لذا در صورت عدم انجام تشریفات، حتی در صورت اثبات اطلاع واقعی ثالث نیز، قانونگذار به این اطلاع ترتیب اثر نمی‌دهد. این بدان معنا نیست که در صورت عدم ثبت انتقال، عدم اطلاع ثالث نسبت به این موضوع مفروض دانسته می‌شود و امکان اثبات آگاهی وی وجود ندارد بلکه در این صورت امکان اثبات آگاهی ثالث وجود دارد لیکن قانونگذار آن را در مسئولیت انتقال دهنده و حکم ثبوتی خود مؤثر نمی‌داند و بدیهی است که این دو با هم متفاوت هستند؛ بنابراین اطلاع یا عدم اطلاع ثالث از یک موضوع علی‌الاصول بر قابلیت استناد آن موضوع در برابر وی مؤثر است (چنانکه ماده ۶۶ فرمان ۳۰ می ۱۹۸۴ صریحاً بدان اشاره نموده و اطلاع شخصی ثالث را موجب قابلیت استناد موضوع آن در برابر وی می‌داند) و اما مواردی که قانونگذار حسن نیت یا سوءنیت ثالث را مورد توجه قرار نمی‌دهد (مانند موارد فوق‌الذکر) علی‌الاصول جنبه استثنائی خواهد داشت. مشابه حکم اخیر در ماده ۴۰ لایحه اصلاح قانون تجاری مصوب ۱۳۴۷ نیز در خصوص انتقال سهام بانام در شرکت‌های سهامی پیش بینی شده است.

بنا بر مراتب فوق می‌توان گفت که قبل از ثبت و اعلان، عدم اطلاع ثالث فرض نمی‌شود (اصل عدم) بلکه همواره امکان اثبات خلاف آن وجود دارد؛ لیکن اثبات آگاهی و اطلاع ثالث گاه در حکم قانونگذار مؤثر است و گاه به دلایلی از سوی قانونگذار به آن ترتیب اثر داده نمی‌شود. این وضعیت در خصوص دیگر آثار ثبت و اعلان نیز به چشم می‌خورد، چنان که قبل از ثبت نام در دفتر ثبت تجاری، امکان اثبات تاجر بودن شخص از سوی ثالث وجود دارد. (Jauffret, Ibid, 122).

۸. دمرچیلی، حاتمی و قرائی، *قانون تجارت* (تهران: انتشارات میثاق عدالت، ۱۳۸۷)، ۳۰.

۹. شمس، *آیین دادرسی مدنی پیشرفته* (تهران: انتشارات دراک، ۱۳۸۴)، ۳۷۵.

۱۰. همانجا؛ به‌عنوان مثال، در نظریه «اعتماد به ظاهر متعارف» (La Théorie de L'apparence)، نمی‌توان خلاف ظاهر را به اثبات رساند هرچند که این قاعده با استثنائاتی نیز به‌عنوان مثال در ارتباط با شخص فاقد حسن نیت مواجه است.

چنین فرضی را از مفهوم مواد قانونی (به‌عنوان مثال مقررات ذکر شده در بند قبل) استنباط نمود.^{۱۱} لذا مطلع دانستن ثالث بعد از اعلان قانونی، هرچند در قوانین ایران مانند فرانسه به‌صراحت پیش‌بینی نشده است اما می‌توان آن را از برخی مقررات قانونی استنتاج و از آن تعبیر به «فرض قانونی» به معنای خاص نمود. این فرض تا حدودی مشابه فرض آگاهی مردم از قوانین منتشره پس از ۱۵ روز از انتشار آن در روزنامه رسمی کشور است که در ماده ۲ قانون مدنی ایران پیش‌بینی شده است. البته ثبت و اعلان قانونی آثار دیگری نیز دارد که بعضاً مفید اماره هستند. چنان‌که اماره تاجر بودن شخصی که در دفتر ثبت تجاری ثبت‌نام نموده است^{۱۲} از جمله این موارد است اما در بحث حاضر فرض اطلاع ثالث به‌عنوان یکی از آثار ثبت و اعلان موردنظر است و دیگر آثار، موردنظر نمی‌باشد.

باید افزود که فرض اطلاع ثالث پس از اعلان قانونی با «شکل‌گرایی»^{۱۳} رابطه‌ای قابل توجه دارد.^{۱۴} آنچه تحت عنوان شکل‌گرایی انتشار یا اعلان^{۱۵} از آن یاد می‌گردد درحقیقت روی دیگر فرض اطلاع ثالث پس از اعلان است. شکل‌گرایی انتشار دربرگیرنده شکل‌ها و فرم‌هایی است که قالب اعلان عملیات حقوقی و انتشار آنها را دربرمی‌گیرند و بدون رعایت آنها گرچه عملیات مربوطه معتبر است اما در مقابل اشخاص ثالثی که از آن آگاهی نیافته‌اند امکان استناد ندارد.^{۱۶} مصداق بارز این‌گونه از شکل‌گرایی را می‌توان در ماده ۷ قانون ثبت شرکت‌ها مصوب ۱۳۱۰ درخصوص عزل و تغییر مدیران شرکت مشاهده نمود. این نوع از شکل‌گرایی وجهه‌ای حمایتی داشته و امکان اطلاع ثالث از

۱۱. چنان‌که فرض آگاهی تمام سکنه ایران از قانون بعد از پانزده روز از انتشار، از ماده ۲ قانون مدنی استنباط می‌گردد و حقوق‌دانان از آن به‌عنوان «فرض قانونی» تعبیر نموده‌اند. (شمس، پیشین، ۳۷۵).

۱۲. این اماره در حقوق تجارت فرانسه مستند به فرمان ۲۰ می ۱۹۸۴ و تنها درخصوص اشخاص حقیقی مصداق داشته و هم در برابر خود شخص و هم در برابر ثالث قابل استناد است.

(Legeais, *Droit commercial et des affaires* (Paris: Sirey, 2009), 39)

درخصوص اشخاص حقوقی باتوجه‌به اینکه در حقوق فرانسه، سازکار «ثبت» درحقیقت شخصیت حقوقی را ایجاد می‌نماید این اماره در خصوص اشخاص حقوقی جاری نیست اما در حقوق ایران باتوجه‌به اینکه ایجاد شخصیت حقوقی در شرکت‌های تجاری موکول به ثبت نیست، پذیرش این اماره درخصوص این‌گونه شرکت‌ها با ایرادی مواجه نخواهد بود. به‌علاوه، خلاف این اماره مانند دیگر امارات هم از سوی ثالث و هم از سوی خود فرد قابل اثبات است؛ اما چنانچه شخص ثبت‌شده بخواهد خلاف اماره تاجر بودن را ثابت نماید در این صورت وی همچنین باید اثبات کند که ثالث از تاجر نبودن او (درواقع امر) اطلاع داشته است.

(Jauffret, op. cit., 118)

به‌نظر می‌رسد که قید اخیر به دلیل حاکم بودن نظریه «عمل به ظاهر» در این وضعیت و حمایت از حقوق ثالث، وضع شده است؛ چراکه ثالث پس از ثبت‌نام تاجر در دفتر ثبت تجاری، اعتماد مشروعی نسبت به تاجر بودن وی کسب می‌کند و اثبات خلاف این موضوع از سوی شخص ثبت‌شده، با حقوق ثالث در تضاد قرار می‌گیرد، مگر آنکه مشخص شود که ثالث از واقعیت خلاف ثبت تجاری (تاجر نبودن شخص) اطلاع داشته است.

13. Le Formalisme

۱۴. شکل‌گرایی به مفهوم «اشتراک شکل‌های معین انحصاری و الزام‌آور در اعمال حقوقی و ایقاعات و اسناد است که در مقابل اصالت رضا یا اصل آزادی شکل اظهار اراده قرار می‌گیرد». (قاسمی، *شکل‌گرایی در حقوق مدنی* (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۸)، ۱۷).

15. La Publicité

۱۶. همان، ۲۲۹.

مراتب وقوع عملیات حقوقی را در زمانی که ثالث به‌نوعی ذی‌نفع است، فراهم می‌سازد.^{۱۷} با این تعبیر می‌توان فرض اطلاع ثالث پس از اعلان را زیرمجموعه شکل‌گرایی انتشار و حتی از آثار آن برشمرد.

۳- ضرورت استنباط فرض در حقوق تجارت

شاید محدود کردن این فرض به حوزه حقوق تجارت به‌طور مطلق چندان درست نباشد لیکن ضرورت استنباط آن در این حوزه از حقوق بیش از سایر رشته‌ها احساس می‌شود. دلیل این استدلال را می‌توان در اهمیت سرعت در معاملات و تعیین تکلیف امور در عین تضمین صحت و اعتبار آنها جستجو نمود. تجارت به معنای دادوستد است و هر رابطه تجاری آثار پیچیده‌ای را در پی خواهد داشت. این روابط در اقتصاد امروز همانند تارهای عنکبوت به هم بافته شده و نظم اقتصادی و تجاری را به‌وجود آورده است. این نظم گاه چهره هدایتی داشته^{۱۸} و مسیر اقتصاد را هدایت و تبیین می‌نماید. هر چند ضرورت اعلان می‌تواند به‌منظور جلوگیری از تضییع حقوق شخص ثالث و همچنین اعمال کنترل دولتی بر اعمال حرف تجاری تفسیر گردد^{۱۹} لیکن می‌توان گفت که فرض اطلاع ثالث پس از اعلان قانونی عملاً در پی حمایت از منافع اعلان کننده است.^{۲۰} عدم‌شناسایی چنین قاعده‌ای عدم‌امنیت معاملاتی اشخاص را تا حدودی به‌دنبال خواهد داشت. چراکه فرد در هر زمان ممکن است با ادعای غیرقابل‌پیش‌بینی عدم‌اطلاع ثالث مواجه و کلیه برنامه‌ریزی‌ها و حتی زنجیره‌ای از اعمال وی با مخاطره روبرو شود.

۱۷. ماده ۷ قانون ثبت شرکت‌ها مصوب ۱۳۱۰ مقرر می‌دارد: «تغییرات راجع به نمایندگان شرکت و یا مدیران شعب آن باید به اداره ثبت‌اسناد کتباً اطلاع داده شود و تا وقتی که این اطلاع داده نشده عملیاتی که نماینده و یا مدیر سابق به‌نام شرکت انجام داده، عملیات شرکت محسوب است؛ مگر اینکه شرکت اطلاع اشخاصی را که به استناد این ماده ادعای حقی می‌کنند از تغییر نماینده یا مدیر خود به ثبوت رساند.» از این اثر به «عدم‌قابلیت استناد» اعمال شرکت در برابر ثالث با حسن نیت یاد می‌شود. این اثر در کلیه مواردی که ثبت و اعلان در حقوق تجارت به‌موجب قانون الزامی است، مادامی که که ثبت و اعلان عملیات صورت نگرفته باشد، اجرا می‌شود.

(Legeais, (op. cit.), 39)

18. Ordre Public de Direction

۱۹. به‌عنوان نمونه درخصوص انحلال شرکت، اشخاص ثالث بایستی از مراتب انحلال شرکت آگاه شوند؛ چراکه این وضعیت جدید تبعات مهمی را برای ایشان به‌دنبال خواهد داشت. ازجمله این تبعات شخصیت حقوقی ناقص شرکت و نیز سمت اشخاص جدیدی تحت عنوان مدیر تصفیه در شرکت است که روابط و معاملات اشخاص ثالث با شرکت را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این ضرورت تا حدی است که قانونگذار در بند ۱ ماده ۲۶۸ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷، عدم‌ثبت و اعلان انحلال و مشخصات مدیران تصفیه شرکت را جرم‌انگاری نموده و مستوجب مجازات می‌داند. (صقری، حقوق بازرگانی (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۰)، ۲۳۴) همچنین بند ۳ ماده ۲۴۳ لایحه اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷ که خودداری از ثبت و اعلان مواردی که به‌موجب آن لایحه قانونی مقرر شده است را جرم تلقی نموده است.

20. Dekeuwer-Défossez, (op. cit.), 158

۴- ویژگی‌های اعلان قانونی

۴-۱- اعلان باید به تجویز قانون باشد

مفروض انگاشتن اطلاع ثالث پس از اعلان (قطع نظر از اطلاع واقعی یا عدم آن) و ترتب چنین اثری بر اعلان زمانی محقق می‌گردد که اعلان به تجویز و با تصریح قانون صورت گیرد. مصادیق این تجویز را می‌توان در مواد قانونی متعددی در حقوق تجارت مشاهده نمود که در بحث بعد به برخی از آنها اشاره خواهد شد. در خارج از این موارد قانونی، اعلان علی‌الاصول زمانی واجد اثر است که با اطلاع واقعی ثالث مقرون گردد.

۴-۲- اعلان باید با وسیله قانونی صورت گیرد

عموماً در مواردی که اعلان متعاقب ثبت صورت می‌گیرد، این وسیله قانونی، روزنامه رسمی کشور خواهد بود. (به‌عنوان مثال ماده ۱۲۸ لایحه اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷). علاوه بر این، روزنامه‌های کثیرالانتشار و گاه اظهارنامه رسمی نیز در مواردی که قانون مقرر نماید، همین کارکرد را خواهد داشت (ماده ۹۷ لایحه اصلاح قسمتی از قانون تجارت ۱۳۴۷). در مواردی نیز قانونگذار تعیین وسیله را به تصمیم مرجع قضایی واگذار نموده (ماده ۳۳۰ قانون تجارت) یا آن را به سکوت برگزار می‌کند (ماده ۵۳۷ قانون تجارت).^{۲۱} گاه قانونگذار صرف اعلام به مرجع ثبت را به‌منزله اعلان قانونی تلقی نمود است. (ماده ۷ قانون ثبت شرکت‌ها مصوب ۱۳۱۰/۳/۱۱) بدین ترتیب، با اعلام تغییرات راجع به نمایندگان و مدیران شرکت به اداره ثبت شرکت‌ها، اطلاعات مزبور توسط اشخاص ثالث که بدان نیاز داشته باشند قابل‌استعلام و امکان اطلاع واقعی برای آنان نیز فراهم خواهد بود. در برخی موارد نیز قانونگذار، ثبت و اعلان را توأماً منشأ اثر دانسته است (ماده ۳۹۷ و ۳۹۹ قانون تجارت و نیز ماده ۲۱۹ قانون تجارت). البته اگر از دامنه الفاظ فراتر روییم می‌توان این‌گونه نظر داد که در این‌گونه موارد قانونگذار به‌جهت مقرون بودن انتشار و اعلان بر ثبت، آن را به‌طور مفروض در نظر داشته است. چراکه صرف ثبت در مرجع قانونی، هرچند امکان دسترسی به اطلاعات ثبت‌شده را در اغلب موارد برای عموم فراهم می‌آورد، لیکن نمی‌تواند به‌منزله اعلان باشد و بدل از آن محسوب گردد. کمالینکه در برخی موارد، اموری که ثبت نشده‌اند نیز به‌حکم قانون اعلان می‌گردند و آثار قانونی آن را به‌دنبال دارند (به‌عنوان مثال دعوت از صاحبان سهام برای تشکیل مجامع عمومی در شرکت سهامی یا اعلان حکم ورشکستگی بر اساس ماده ۲۵ قانون اداره امور ورشکستگی مواردی از این دست هستند)؛ بنابراین آنچه موضوعیت دارد اعلان است؛ لیکن در مواردی که به حکم قانون ثبت امری در حقوق تجارت ضرورت دارد، به لحاظ تعاقب معمول انتشار و اعلان بر ثبت در غالب موارد، ممکن است که تنها بر لزوم ثبت اکتفا گردد؛ اما در این موارد نباید با تکیه بر لفظ، ضرورت

۲۱. در این مورد برخی حقوق‌دانان اعلان قانونی را از طریق انتشار در روزنامه کثیرالانتشار و روزنامه رسمی کشور محقق می‌دانند. (ستوده تهرانی، حقوق تجارت (تهران: نشر دادگستر، ۱۳۷۸)، ۱۳۱)

انتشار و اعلان را منکر گردید.

در حقوق فرانسه، ثبت در «دفتر ثبت تجاری و شرکت‌ها»^{۲۲} از تکالیف حرفه‌ای تجار و هسته اصلی «اعلان قانونی»^{۲۳} محسوب می‌گردد و فهرستی رسمی راجع به اشخاص حقیقی و حقوقی که اشتغال به تجارت دارند را به‌منظور انتشار برخی اطلاعات راجع به این اشخاص و کسب‌وکار آنها فراهم می‌نماید.^{۲۴} گروه‌هایی که مکلف به انجام ثبت تجاری هستند عبارتند از: ۱- اشخاص حقیقی تاجر ۲- شرکت‌ها و گروه‌های با منافع اقتصادی مشترک که مرکز آنها در فرانسه است و مطابق قانون فرانسه تشکیل شده‌اند. ۳- شرکت‌های تجاری خارجی که در فرانسه تشریفات دارند. ۴- تشریفات عمومی فرانسوی که صنعتی یا تجاری هستند. ۵- دیگر اشخاص حقوقی که ثبت‌نام آنها به‌موجب قوانین لازم شمرده شده است. ۶- نمایندگی‌های تجاری دولت‌ها یا جمعیت‌ها یا مؤسسات عمومی

22. Le Registre du Commerce et des Sociétés

23. La Publicité Légale

۲۴. ثبت تجاری در فرانسه به‌موجب قانون ۱۸ مارس ۱۹۱۹ با الهام از قوانین آلمان و سوئیس مقرر شد و به‌تدریج قلمرو آن گسترش یافته و نسبت به اشخاص حقوقی غیرتجاری و مدنی هم اعمال گردید. سازگار ثبت تجاری در فرانسه بر چند قسم است: الف- ثبت از طریق دفتر دادگاه (Greffe) به‌وسیله مدیر دفتر (Le greffier en chef) در هر دادگاه تجاری یا حسب مورد در دادگاه مدنی (درخصوص اشخاص حقوقی غیرتجاری و شرکت‌های مدنی) صورت می‌گیرد. این نوع ثبت در موارد مربوط به تجار حقیقی، شرکت‌های تجاری، مایه تجاری و گروه با منافع اقتصادی مشترک، تحت نظارت رئیس دادگاه تجاری و در سایر موارد (اشخاص حقوقی غیرتجاری و شرکت‌های مدنی) تحت نظارت رئیس دادگاه مدنی صورت می‌گیرد.

ب- ثبت ملی در موسسه ملی مالکیت‌های صنعتی

(Institut National de la Propriété Industrielle)

که دربردارنده یک نسخه از کلیه اعلامیه‌های دریافت شده توسط مدیر دفتران در قلمرو فرانسه است. درحقیقت این ثبت به‌نوعی متمرکزسازی دوباره ثبت تجاری به‌منظور دسترسی آسان‌تر عموم است. ثبت تجاری و ملی اقدامی جهت آگاه‌سازی عموم از اطلاعات تجاری است و لذا کلیه اشخاص می‌توانند متقاضی دریافت کپی یا رونوشت یا گواهی از مدیر دفتر دادگاه یا دفتر ثبت ملی شوند. همچنین به‌منظور ساده شدن کار اشخاص ثالث متقاضی اطلاعات، اشخاص حقوقی موظف هستند که اطلاعات خود را در کلیه اسناد و مدارک خود اعلام دارند. (ماده ۷۲ قانون ۳۰ می ۱۹۸۴) این اطلاعات عبارت است از: حروف اختصاری - RCS نام دادگاه - حرف A (تاجر حقیقی) یا B (شرکت تجاری) یا C (گروه اقتصادی) یا D (شرکت مدنی) - عدد راجع به INSEE (موسسه ملی آمار و مطالعات اقتصادی) - به‌عنوان نمونه:

(RCS.toulouse-D-503424531)

ج- ثبت در فهرست ملی بنگاه‌ها و تشریفات (کسب‌وکار) (Répertoire National des Entreprises et des Établissements) بر اساس قانون ۱۴ مارس ۱۹۷۳ در موسسه ملی آمار و مطالعات اقتصادی (Institut National de la Statistique et des Études Économiques).

این موسسه به هر بنگاه و تشریفات شماره شناسایی اختصاصی (Le Numéro SIREN) می‌دهد که درحقیقت شماره ثبت آن در دفتر ثبت تجاری هم هست.

“Répertoire des entreprises et des établissements” last modified July 6, 2018, <https://www.insee.fr/fr/metadonnees/source/s1346>.

اما باید خاطر نشان کرد که این فهرست جنبه قضای و حقوقی ندارد.

Jauffret, (op. cit.), 115-118.

فرمانی به تاریخ ۱ فوریه ۲۰۰۵ ثبت تجاری را با تجویز ثبت برخط (آنلاین) مدرن و به‌روز نموده است. (Legeais, (op. cit.), 35)

خارجی که در فرانسه فعالیت دارند. البته این تکلیف در مواردی از محدوده تجار (حقیقی و حقوقی) نیز فراتر رفته است.^{۲۵} تقریباً تمام مندرجات این دفتر در یک بولتن ملی به نام «بولتن رسمی اعلانات مدنی و تجاری»^{۲۶} منتشر می‌شود.^{۲۷} قانونگذار فرانسوی، قابلیت استناد در مقابل ثالث را به‌عنوان یکی از آثار اعلان قانونی مورد توجه قرار داده است (بند ۱ ماده ۶۶ فرمان ۳۰ مه ۱۹۸۴).^{۲۸} این اثر را می‌توان فرع بر فرض اطلاع ثالث پس از اعلان دانست چراکه قابلیت استناد عملیات ثبت شده در حقیقت نشئت گرفته از اطلاعی است که نسبت به ثالث پس از اعلان فرض می‌شود. ماده ۹-۱۲۳ L قانون تجارت فرانسه نیز در خصوص آثار ثبت تجاری به‌عنوان یکی از مصادیق اعلان قانونی، مقرر می‌دارد که افرادی که قانوناً ملزم به ثبت هستند نمی‌توانند در فعالیت‌هایشان، در برابر ثالث یا مقامات عمومی، به وقایع و اعمال موضوع این تکلیف استناد نمایند مگر در صورت ثبت و اعلان. به نظر می‌رسد که می‌توان این اثر را در عموم موارد اعلان قانونی مورد پذیرش قرار داد. این امر در رویه قضایی این کشور نیز مورد تأیید قرار گرفته است.^{۲۹}

۴-۳- جایگاه حسن نیت در اعمال فرض

حمایت از اعتماد و حسن نیت در معاملات، از ضرورت‌های عالی‌ه حقوق تجارت است. لذا قانونگذاران در حمایت از این دو مقوله در حقوق تجارت، مقررات سخت‌گیرانه‌ای را وضع می‌نمایند؛ به طوری که قواعد حقوق تجارت در زمینه حمایت از حقوق اشخاص دارای حسن نیت، نسبت به حقوق مدنی تا حدود زیادی «جدی‌تر و سخت‌گیرانه‌تر»^{۳۰} به نظر می‌رسند.^{۳۱} چنان‌که جایگاه حسن نیت اشخاص ثالث در ایجاد قواعدی همچون «اعتماد به ظاهر متعارف»^{۳۲} از آثار این نوع نگرش به‌شمار می‌رود. با وجود این، در مواردی، ملاحظات اقتصادی و توجه به استحکام معاملات این ضرورت را تحت الشعاع

۲۵. به‌عنوان مثال شرکت‌های مدنی و اشخاص حقوقی غیرتاجر که ضرورت ثبت آنها به‌موجب فرمان ۳۰ مه ۱۹۸۴ پیش‌بینی شده است.

(Dekeuwer-Défossez, (op. cit.), 161)

26. Bulletin Officiel des Annonces Civiles et Commerciales

۲۷. انتشارگسترده مندرجات دفتر ثبت تجاری با اعلان و انتشار در «بولتن رسمی آگهی‌های مدنی و تجاری» صورت می‌پذیرد. این بولتن به‌وسیله اداره اطلاعات حقوقی واداری

(La Direction de l'information Légale et Administrative)

منتشر شده و یک منبع اطلاعاتی دقیق و خلاصه برای عموم، مردم، ادارات، دادگاه‌ها و ... را به‌دست می‌دهد. (Jauffret, (op. cit.), 117)

به‌علاوه ثبت تجاری، کنترل و نظارتی را بر فعالیت‌های تجار فراهم می‌نماید.

(Legeais, (op. cit.), 35)

28. De Juglart and Ippolito, (op. cit.), 470-480.

29. Com. 3 juil. 1990, Bull. Civ. IV. N.200 (Piedelièvre, Actes de commerce, commerçants, fonds de commerce, 150)

30. Plus Stricte

31. Jauffret, (op. cit.), 12.

32. La Théorie de L'apparence

قرار می‌دهد. لذا گاهی تضمین امنیت روابط تجاری و گردش اقتصاد مستلزم آن است که حقوق اشخاص فدای مصلحت نوعی شود. فرض اطلاع ثالث پس از اعلان قانونی نیز از مصادیق این وضعیت است. در نتیجه چنان که قبلاً نیز گفته شد، اثبات حسن نیت و عدم آگاهی واقعی ثالث از موضوع اعلان قانونی در این مقام واجد اثر نبوده و به عبارت دیگر با وجود فرض اطلاع ثالث پس از اعلان، عملاً امکان اثبات حسن نیت ثالث و عدم اطلاع وی وجود ندارد. البته در صورت عدم ثبت و اعلان بر اساس قواعد عام و مبنای حمایت از شخص ثالث، بایستی قائل به تأثیر اثبات اطلاع و یا عدم اطلاع ثالث بود لیکن پس از اعلان قانونی به جهتی که گفته شد، به آن ترتیب اثر داده نمی‌شود.

نتیجه‌گیری

«فرض اطلاع ثالث پس از اعلان قانونی» معیاری ثبوتی را مطرح می‌نماید که بر اساس آن پس از اعلان قانونی یک موضوع، واقعه یا عمل، اشخاص ثالث ذی‌نفع نسبت به آن آگاه و مطلع فرض می‌شوند و طبعاً امکان اثبات خلاف برای آنان وجود نخواهد داشت. این فرض را می‌توان فرضی استنباطی از قوانین مدون و بر مبنای ضرورت حمایت از نظم اقتصادی و توجه به استحکام معاملات توجیه نمود و به نظر می‌رسد عدم شناسایی چنین قاعده‌ای عدم امنیت معاملاتی اشخاص را تا حدودی به دنبال خواهد داشت. لذا زمانی که از این فرض سخن به میان می‌آید، اثبات حسن نیت افراد نمی‌تواند تأثیری در حکم قضیه داشته باشد و اطلاق آن حتی موارد عدم اطلاع واقعی ثالث را نیز دربر خواهد گرفت.

از طرف دیگر، فرض اطلاع ثالث پس از اعلان را می‌توان از آثار شکل‌گرایی انتشار برشمرد. شکل‌گرایی انتشار آثار ایجابی و سلبی دیگری را نیز به دنبال دارد که فرض مزبور را می‌توان از جمله آثار ایجابی آن دانست. وانگهی، آثاری همچون قابلیت استناد عملیات اعلام‌شده در برابر همه که خود از آثار فرض اطلاع ثالث است و در برابر آن، عدم قابلیت استناد اعمال قبل از اعلان در برابر ثالث از جمله آثار دیگر شکل‌گرایی انتشار است.

مفروض انگاشتن اطلاع ثالث پس از اعلان (قطع نظر از اطلاع واقعی یا عدم آن) و ترتب چنین اثری بر اعلان زمانی محقق می‌گردد که از یک طرف اعلان به تجویز و با تصریح قانون صورت گیرد و از طرف دیگر اعلان با وسیله قانونی صورت گیرد که در عموم موارد که اعلان متعاقب ثبت صورت می‌گیرد، این وسیله قانونی، روزنامه رسمی کشور خواهد بود. البته باید توجه داشت که ثبت در مرجع قانونی، هرچند امکان دسترسی به اطلاعات ثبت‌شده را در اغلب موارد برای عموم فراهم می‌آورد، لیکن نمی‌تواند به منزله اعلان باشد و بدل از آن محسوب گردد.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- دمرچیلی، محمد، حاتمی، علی و محسن قرائی. *قانون تجارت در نظم حقوقی کنونی*. چاپ هفتم. تهران: انتشارات میثاق عدالت، ۱۳۸۷.
- دهخدا، علی اکبر. *لغتنامه دهخدا*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
- ستوده تهرانی، حسن. *حقوق تجارت*. جلد چهارم. چاپ سوم. تهران: نشر دادگستر، ۱۳۷۸.
- شمس، عبدالله. *آیین دادرسی مدنی پیشرفته*. جلد سوم. چاپ سوم. تهران: انتشارات دراک، ۱۳۸۴.
- صقری، منصور. *حقوق بازرگانی شرکت‌ها*. تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۰.
- عرفانی، محمود. *حقوق تجارت*. جلد دوم. تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۹۱.
- قاسمی، محسن. *شکل‌گرایی در حقوق مدنی*. تهران: نشر میزان، ۱۳۸۸.
- کاتوزیان، ناصر. *مقدمه علم حقوق*. چاپ سی و سوم. تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۲.

ب) منابع انگلیسی

- De Juglart, Michel and Benjamin Ippolito. *Traite de droit commercial*. Tome 1. 4th Ed. Paris: Montchrestien, 1988.
- Dekeuwer-Défossez, Françoise. *Droit commercial*. Paris: Montchrestien, 1990.
- Jauffret, Alfred, par: Jacques Mestre. *Droit commercial (manuel)*. 19th Ed. Paris: L.G.D.J, 1989.
- L'Institut National de la Statistique et des Études Économiques. "Répertoire des entreprises et des établissements." Last modified July 6, 2018. <https://www.insee.fr/fr/metadonnees/source/s1346>.
- Legeais, Dominique. *Droit commercial et des affaires*. 18th Ed. Paris: Sirey, 2009.
- Piedelièvre, Stéphane. *Actes de commerce, commerçants, fonds de commerce (cours)*. 6th Ed, Paris: Dalloz, 2008.